

В.М. АНТОНЕНКО, к.е.н., доцент,
Г.О. ПОРТНОВА, к.е.н.,
 Донецкий национальный технический университет

**МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ
 ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ**

Ефективність діяльності господарюючих суб'єктів в ринковій економіці обумовлюється багато в чому станом його фінансів, що приводить до необхідності розгляду проблем забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Макроекономічна та політична ситуація в Україні обумовлює найбільш актуальність питання фінансової безпеки для підприємств паливно-енергетичного комплексу (далі – ПЕК). Саме рівень їх розвитку, фінансової зовнішньої незалежності, прогресивності менеджменту та здатності до диверсифікації є фундаментом для забезпечення енергетичної безпеки країни в цілому.

В сучасній економічній літературі проблеми фінансової безпеки підприємств досліджені такими авторами, як І.А.Бланк [1], В.І.Головко, А.В.Мінченко [2] та іншими. Проте теоретичні дослідження не застосовані для підприємств ПЕК.

Метою даної роботи є розробка методичних підходів до аналізу фінансової безпеки та здійснення спроби відобразити специфічні галузеві характеристики для підприємств ПЕК, і, зокрема, підприємств електроенергетики, які мають особливості структури та менеджменту електроенергетичної галузі та повинні забезпечуватися для створення належного рівня їх фінансової безпеки.

Найважливішою вихідною передумовою формування системи фінансової безпеки підприємства є визначення фінансових інтересів підприємства, на захист яких і повинна бути націлена досліджувана система безпеки. Поняття «фінансові інтереси підприємства» є комплексним, інтегруючим різноманітні види цих інтересів, причому виділяють: головний фінансовий інтерес підприємства як максимізацію добробуту його власників в поточному та перспективному періодах, що забезпечується шляхом максимізації його ринкової вартості, а також пріоритетні фінансові інтереси підприємства [1]. В процесі забезпечення фінансової безпеки підприємства розглядаються звичайно тільки головний і пріоритетні фінансові інтереси, та відповідно і загрози, що протидіють їх реалізації (табл. 1, гр. 1, 2, 3).

Управління фінансовою безпекою підприємства являє собою систему принципів і методів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних з забезпеченням захисту його пріоритетних фінансових інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз. Параметри системи управління фінансовою безпекою наведені в таблиці 1 (гр. 4, 5, 6, 7).

Підкреслимо, що підприємства ПЕК мають певні особливості при визначенні їх фінансової безпеки. Тому для підприємств ПЕК, і, зокрема, електроенергетики, для визначення фінансової безпеки необхідно застосувати інтегрований підхід у формуванні заходів щодо забезпечення їх фінансової безпеки. З одного боку, доцільно проводити класичний фінансовий аналіз їх фінансової стійкості. З іншого, – враховувати економічно доцільне використання їх потужностей в рамках Об'єднаної енергосистеми України.

Для дослідження рівня фінансової безпеки ВАТ «Донбасенерго» нами запропоновано адитивну модель фінансової безпеки підприємства яка, як відомо, залежить від макро- і мікросередовища.

Аналіз довів, що фактори макросередовища мають ступінь впливу близько 20-24% і мікро- 76-80%, на підставі цього складено модель фінансової безпеки для ВАТ «Донбасенерго»:

$$\Phi Б = \sum K_{zn,ij} * \Phi_{ij}; \quad \Phi Б \rightarrow 1;$$

$$\text{де } K_{zn} = \frac{B}{100\%}; \text{ звідси:}$$

$$\Phi Б = 0,78 * \Phi_{\text{мікро}} + 0,22 * \Phi_{\text{макро}},$$

$\Phi_{\text{мікро}}$ – фактори мікросередовища;
 $\Phi_{\text{макро}}$ – фактори макросередовища;
 K_{zn} – коефіцієнт значимості фактору впливу;
 B – вплив фактора на фінансову безпеку підприємства (y %);
 i, j – фактори мікро- та макросередовища відповідно.

© В.М. Антоненко, Г.О. Портнова, 2009

Таблиця 1

Основні параметри системи управління фінансовою безпекою підприємства

Рівень значимості фінансових інтересів	Ідентифікація фінансових інтересів	Форма прояву основних погроз фінансових інтересів	Роль і задачі управління фінансовою безпекою	Об'єкти управління фінансовою безпекою	Функції управління фінансовою безпекою	Внутрішні механізми забезпечення фінансової безпеки
1	2	3	4	5	6	7
Головний фінансовий інтерес	Максимізація добробуту власників підприємства в поточному і перспективному періодах, що забезпечується шляхом максимізації його ринкової вартості	Зниження ефективності фінансової діяльності підприємства під деструктивним впливом різних факторів, що призводить до зменшення його ринкової вартості	Фінансове забезпечення стійкого росту підприємства в поточному і перспективному періодах	Фінансова діяльність підприємства у стратегічній перспективі	Розробка стратегії забезпечення фінансової безпеки	Модель фінансового забезпечення стійкого росту підприємства
Пріоритетні фінансові інтереси	1. Зростання рівня доходності власного капіталу (рівня фінансової рентабельності)	1. Зниження суми чистого прибутку в розрахунку на одиницю власного капіталу	1. Фінансове забезпечення зростання чистого прибутку підприємства	1. Прибуток підприємства	1. Управління фінансовою рентабельністю підприємства	1. Система «Взаємозв'язок витрат, обсягу реалізації і прибутку» 2. Операційний леверидж 3. Фінансовий леверидж 4. Мінімізація середньозваженої вартості капіталу
	2. Достатність фінансових ресурсів, що формуються, на усіх етапах розвитку	2. Зниження суми власних фінансових ресурсів, що формуються з внутрішніх джерел 3. Недостатній рівень фінансової гнучкості підприємства	2. Формування необхідного обсягу фінансових ресурсів підприємства з внутрішніх джерел	2. Джерела формування фінансових ресурсів підприємства	2. Управління формуванням фінансових ресурсів підприємства	5. Оптимізація розподілу прибутку 6. Вибір ефективних методів амортизації активів 7. Емісія акцій підприємства 8. Залучення необхідного обсягу позикового капіталу
	3. Фінансова стабільність підприємства в процесі його розвитку	4. Зниження рівня фінансової стійкості і платоспроможності підприємства 5. Недостатній рівень платоспроможності 6. Незбалансованість грошових потоків	3. Забезпечення достатньої фінансової стійкості і платоспроможності підприємства	3. Структура капіталу підприємства 4. Структура активів підприємства 5. Структура грошових потоків підприємства	3. Структура капіталу підприємства 4. Структура активів підприємства 5. Структура грошових потоків підприємства	3. Управління фінансовою стабільністю підприємства

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7
Пріоритетні фінансові інтереси	4. Високий рівень інвестиційної активності і ефективності інвестицій	7. Зниження обсягу інвестицій 8. Зниження рівня ефективності інвестиційних проектів, що реалізуються 9. Зниження рівня ефективності портфеля фінансових інвестицій	4. Забезпечення необхідного обсягу і рівня ефективності інвестицій	6. Реальні інвестиції підприємства 7. Фінансові інвестиції	4. Управління інвестиційною активністю і ефективністю інвестицій	13. Оптимізація програми реальних інвестицій 14. Оптимізація портфеля реальних інвестицій
	5. Ефективна нейтралізація фінансових ризиків	10. Розширення портфеля фінансових ризиків 11. Підвищення імовірності реалізації фінансових ризиків 12. Зростання суми можливих збитків при реалізації фінансових ризиків	5. Забезпечення мінімізації фінансових ризиків	8. Фінансові ризики підприємства	5. Управління фінансовими ризиками підприємства	15. Запобігання ризиків 16. Лімітування концентрації ризиків 17. Хеджування 18. Диверсифікація 19. Розподіл ризиків 20. Самостраховування ризиків 21. Зовнішнє страхування
	6. Високий інноваційний рівень фінансової діяльності	13. Старіння фінансових інструментів, що використовуються 14. Старіння фінансових технологій, що використовуються 15. Зниження ефективності організаційної структури управління фінансовою діяльністю 16. Низький рівень організаційної культури фінансових менеджерів	6. Забезпечення сучасного впровадження в практику фінансової діяльності підприємства сучасних інструментів, технологій і організаційних систем	9. Фінансові інновації підприємства	6. Управління фінансовими інноваціями підприємства	22. Впровадження сучасних інструментів і технологій 23. Впровадження ефективних організаційних систем
	7. Швидке та ефективне подолання кризових фінансових ситуацій, що виникають	17. Виникнення або поглиблення фінансової кризи 18. Можливість ворожого поглинання підприємства 19. Можливість банкрутства і ліквідації підприємства	7. Забезпечення ефективного виходу підприємства з фінансової кризи	10. Фінансова криза підприємства	7. Антикризове управління підприємства	24. Система «відсікання зайвого» 25. Система «стиснення підприємства» 26. Реструктуризація заборгованості в процесі санації підприємства 27. Реорганізація підприємства

У даному випадку доцільно сконцентруватися на дослідженні рівня фінансової безпеки в умовах мікросередовища, яке має основний вплив на підприємство

Мікрорівень фінансової безпеки, розглянутий з точки зору показників виробничої діяльності та фінансових показників ресурсних можливостей підприємства, показано на рисунку 1.

Вплив на фінансову безпеку факторів і-го рівня мікросередовища:

$$\Phi B_i = \sum K_{zn_i} * \Phi_i, \text{ де } \Phi_i = \frac{\Phi_{\phi}}{\Phi_{nl}}; \Phi B_i \rightarrow 1$$

де ΦB_i – рівень фінансової безпеки мікросередовища за і-м фактором;

K_{zn_i} – коефіцієнт значимості фактора на мікрорівні;

Φ_i – фактор мікросередовища у відносному вираженні (характеризує ступінь виконання плану за звітний період);

Φ_{ϕ}, Φ_{nl} , – відповідно фактичне та планове значення показника фактора у звітному періоді.

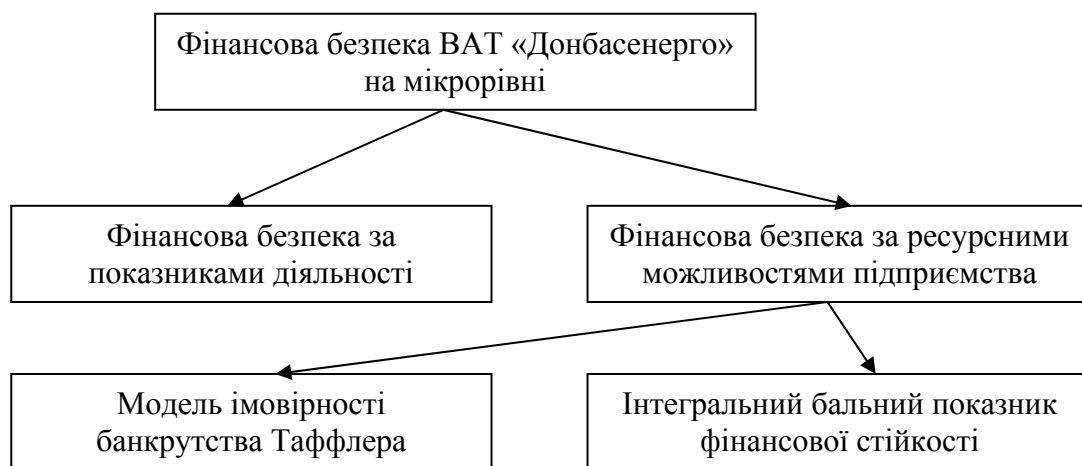

Рис.1. Складові макрорівня фінансової безпеки, що досліджується

У свою чергу рівень фінансової безпеки на мікрорівні також можливо розмежувати на фінансову безпеку ресурсних можливостей підприємства, які складаються з інтегрованих показників фінансової стійкості підприємства та показника імовірності банкрутства підприємства (наприклад Z - коефіцієнта моделі Таффлера), та фінансову безпеку показників дія-

льності підприємства.

У зв'язку з тим, що кожна з цих безпек має наближатися до одиниці (оптимального значення), доцільно прорахувати їх за допомогою додаткової операції – приведення до середньовиваженої суми, що дозволить узагальнити вплив складових частин:

$$\Phi B_{\text{мікро}} = \frac{\Phi B_{p.m.} + \Phi B_{n.d.}}{2} \rightarrow 1; \text{ де } \Phi B_{p.m.} \rightarrow 1; \Phi B_{n.d.} \rightarrow 1;$$

де $\Phi B_{p.m.}$ – рівень фінансової безпеки ресурсних можливостей підприємства;

$\Phi B_{n.d.}$ – рівень фінансової безпеки показників діяльності підприємства.

На другому етапі вибирається один з прийомів аналізу чинника: інтегральний, ланцюгових підстановок, логарифмічний і ін. До-

цільно обрати прийом ланцюгових підстановок, так як він є одним з найточніших, та найбільш універсальним з наочних методів.

Фактори макро- і мікросередовища, досліджувані для ВАТ «Донбасенерго», наведені на рисунку 2.

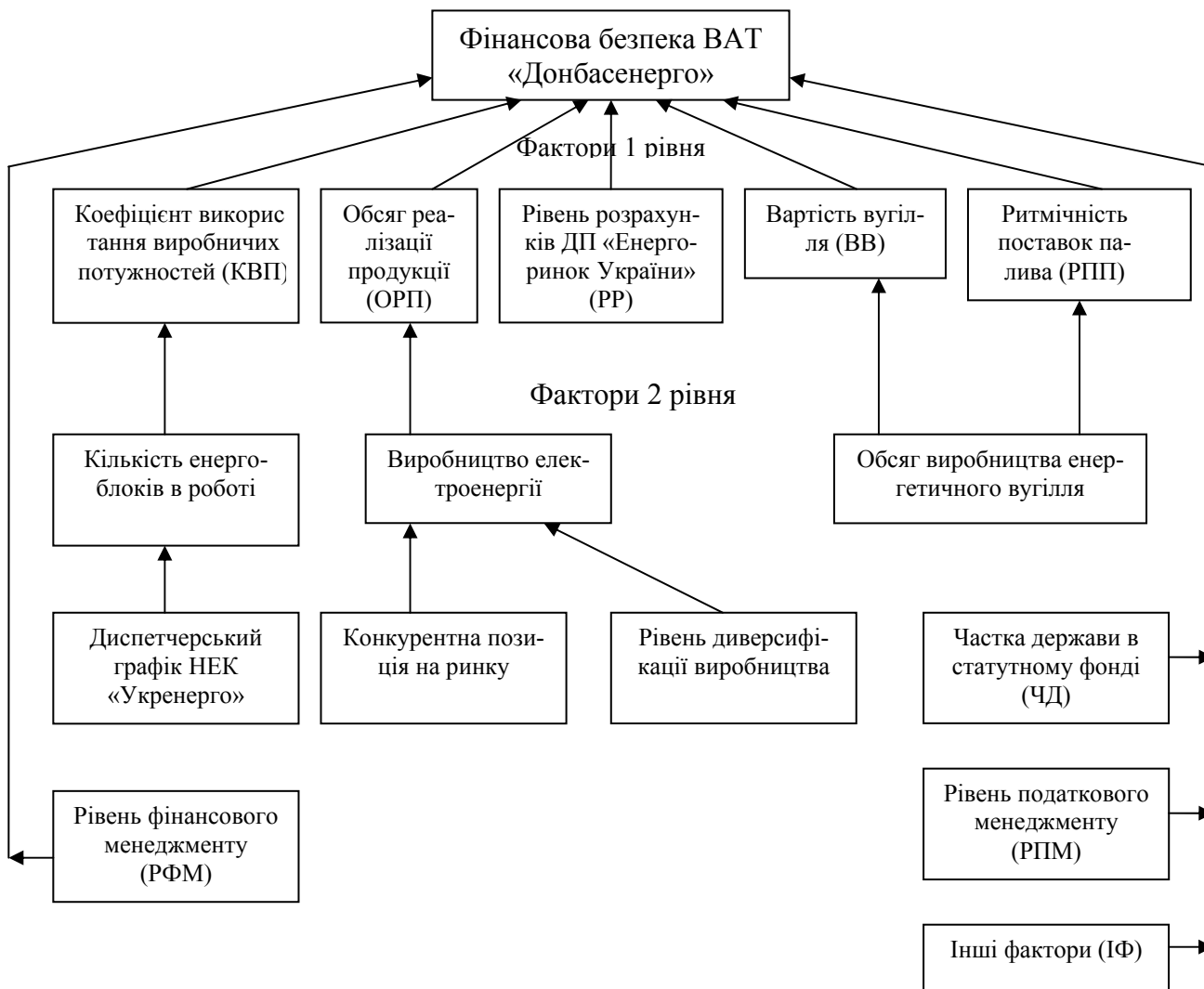

Рис. 2. Фактори мікросередовища (за показниками діяльності), що впливають на фінансову безпеку VAT «Донбасенерго»

Аналіз виявив, що найбільш впливовими факторами (табл. 2) для рівня фінансової безпеки є фактори використання потужності, ритмічності поставок палива, рівня розрахунків ДП «Енергоринок» з підприємством за відпущену енергію, обсяг реалізованої продукції (який необхідний для покриття витрат на відтворення). Вважаємо за доцільне враховувати ці фактори як специфічні для галузі електроенергетики і додавати їх в якості складової до класичних факторів фінансової безпеки, які прийнято вимірювати на підставі аналізу фінансової звітності.

Для оцінки рівня фінансової безпеки підприємства пропонується використовувати наступну шкалу рівня фінансової безпеки (в дольових пунктах) (рис. 3). При розробці шкали були враховані вимоги щодо оцінки рівня фінансової безпеки та прогнозування потрап-

ляння до бажаних зон фінансової безпеки шляхом нівелювання негативних факторів. Розроблена шкала є універсальною – її можливо використовувати, як для факторів мікро- та макросередовища окремо, так і як при інтегральних показників рівня фінансової безпеки.

Пропонуємо наступне градуювання рівня фінансової безпеки:

0 – підприємство не має можливості функціонувати, тому доцільна ліквідація підприємства;

більше 0 до 0,50 – критична зона: передліквідаційний стан підприємства – необхідно у невідкладному порядку проводити заходи з санації підприємства і посилювати його слабкі позиції у формуванні фінансової безпеки або поступово готуватись до ліквідації підприємства;

Таблиця 2

Оцінка впливу факторів на зміну фінансової безпеки ВАТ «Донбасенерго»

Фактор впливу	Рівень зміни $\Phi B_{p.m.}$ під впливом фактора		Фактор впливу	Рівень зміни $\Phi B_{p.m.}$ під впливом фактора	
	2007 - 2006	2008 - 2007		2007 - 2006	2008 - 2007
КВП	-0,0251	+0,0182	РФМ	+0,0154	-0,0072
РПП	-0,0238	+0,0184	РПМ	0	0
РР	+0,0054	+0,0025	ЧД	0	0
ОРП	-0,0280	+0,0199	ІФ	+0,0007	+0,0002
ВВ	-0,0034	+0,0051	$\sum \Delta$	-0,0588	+0,0571

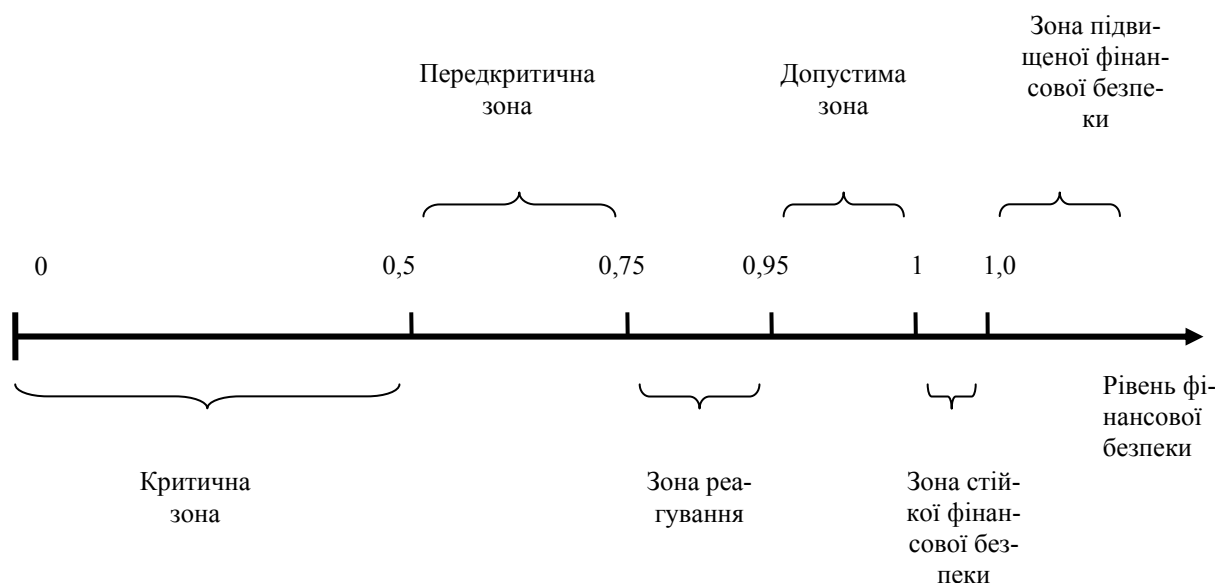

Рис.3. Шкала рівня фінансової безпеки підприємства

більше 0,50 до 0,75 – передкритична зона: підприємство несе збитки або неефективно функціонує. Це є результатом прорахунків, або недостатнім виконанням планових показників чинників, які впливають на стан фінансової безпеки. Саме тому підприємство має посилювати рівень фінансової безпеки, щоб не перейти до критичної зони;

більше 0,75 до 0,95 – зона реагування: підприємство має недостатній рівень фінансової безпеки, воно може не мати збитків, а водночас і не мати прибутків і функціонує лише тому, що є однією з ланок єдиного механізму (наприклад, єдиногалузевий механізм або стратегічний об'єкт). Знаходячись у цій зоні, треба як можна швидше прийняти заходи щодо поліпшення рівня фінансової безпеки, тому що може нависнути загроза переходу до менш привабливої зони;

більше 0,95 до 1 (не включно) – допус-

тима зона: досить високий рівень фінансової безпеки, що дозволяє підприємству доволі ефективно здійснювати свій основний вид діяльності, а разом з тим отримувати прибуток. Але, не дивлячись на це, треба підвищити ефективність виконання деяких складових частин фінансової безпеки підприємства, тому що цей стан дуже хиткий;

1 – оптимальний рівень фінансової безпеки;

більше 1 до 1,05 (не включно) – зона стійкої фінансової безпеки: найбільш спокійна та раціональна зона, тому що дуже ефективно виконуються показники забезпечення фінансової безпеки підприємства і немає значних загроз переходу до несприятливої зони;

від 1,05 і більше – зона підвищеного рівня фінансової безпеки: цей рівень фінансової безпеки мають ті підприємства, які вимушені постійно підвищувати свій рівень безпеки че-

рез те, що функціонують при дуже нестійких, або тих, що важко прогнозувати, або несприятливих умовах зовнішнього середовища (швидкоплинні тенденції ринкових, політичних, суспільно – ідеологічних або кліматичних дій) та вживають заходи з метою налагодження максимальної незалежності від факторів зовнішнього середовища.

За запропонованою шкалою рівень фінансової безпеки показників діяльності ВАТ «Донбасенерго» можна віднести до зони реагування чи допустимої зони (рівень фінансової безпеки коливався від 0,80 до 1,07).

Для підвищення рівня фінансової безпеки для ВАТ «Донбасенерго» рекомендовано визнати наступний перелік пріоритетних фінансових інтересів, які полягають у забезпеченні: зростання рівня доходності власного капіталу; достатності фінансових ресурсів, що формуються на усіх етапах розвитку; фінансової стабільності; високого рівня інвестиційної активності та ефективності інвестицій; ефективній нейтралізації фінансових ризиків; високої інновації фінансової діяльності; ефективного подолання виникаючих кризових фінансових ситуацій.

Загальний механізм забезпечення фінансової безпеки рекомендовано побудувати на підставі наступних заходів:

- проводити регулярний аналіз фінансової безпеки з використанням запропонованих методичних підходів для виявлення факторів впливу;
- поліпшити управління активами;
- приділити особливу увагу дебіторській заборгованості, зокрема довгостроковій. Добитися повних розрахунків ДП «Енергоринок» за отриману електроенергію. Продовжувати щоденний облік надходження коштів з ДП «Енергоринок». Розробити граничну межу дебіторської заборгованості з урахуванням платоспроможності підприємства;
- привести тарифи на теплоенергію відповідно до витрат на її виробництво;
- розробити систему заходів щодо удосконалення участі у тендерному механізмі участі потужностей в об'єднаній енергосистемі України;
- вкладати капітал в інтелектуальну вла-

сність, оцінити нематеріальні активи;

- впроваджувати новітні технології виробництва електроенергії;
- з метою оптимізації капіталу провести детальний фінансовий аналіз джерел формування фінансових ресурсів підприємства;
- вжити заходи щодо оптимізації розподілу прибутку, оптимізації структури капіталу;
- синхронізувати грошові потоки, нормувати мінімальні залишки грошових коштів;
- розробити програму реальних інвестицій;
- вжити заходи щодо лімітування концентрації ризиків та їх розподілу;
- розширювати напрямки диверсифікації (можливо, для цього внести зміни до статуту);
- розглянути можливість зміни структури підприємства в бік створення спеціального підрозділу фінансової безпеки та впровадження ефективних організаційних систем;
- підвищити кваліфікацію фінансових менеджерів.

В комплексі ця система запропонованих заходів дозволить підприємству бути у майбутньому більш фінансово стійким та небезпечним, незважаючи на наявні загрози їх фінансовим інтересам.

Література

1. І.А.Бланк. Управління фінансовою безпекою підприємства. – К: Ельга, Ніка – Центр, 2004. – 784 с.
2. Головка В.І., Мінченко А.В., Шаманська В.М. Фінансово-економічна діяльність підприємства: контроль, аналіз та безпека. – К: Центр навчальної літератури, 2006. – 448 с.
3. Евдокимов Ф.И. Экономическая безопасность – необходимое звено в планировании развития предприятия // Экономика и право. – 2002. – №1. – С. 100-106
4. Подлужна Н.О. Вибір критерію економічної безпеки підприємства // Наукові праці Донецького державного технічного університету. Серія: економічна. Випуск 47. – Донецьк, ДонНТУ, 2002. – С. 10-16

Статья поступила в редакцию 24.05.2009